

F Bibliotheek op School

1. Inleiding

In Amsterdam Zuidoost, waar tegenvallende resultaten op het gebied van begrijpend lezen zijn geconstateerd, is een samenwerking tot stand gekomen tussen Zonova, het grootste basisschoolbestuur van dit stadsdeel, en TaalLab. Uit een reeks verkennende gesprekken met onderzoekers, beleidsmedewerkers en leraren is gebleken dat er een behoefte is aan meer evidence-based aanpakken om kinderen te ondersteunen die moeite hebben met begrijpend lezen. Voor technisch lezen zijn er diverse evidence-based programma's, zoals de tutoringprogramma's Bouw en NELI. Echter, voor ondersteuning in begrijpend lezen waren dergelijke programma's minder bekend en beschikbaar. Op basis van deze bevindingen is besloten om een samenwerkingsproject te starten. Dit project richt zich op het zoeken naar aanvullende wetenschappelijk onderbouwde aanpakken om leerlingen die, ondanks voldoende technische leesvaardigheid, toch moeite hebben met de reguliere leeslessen, te ondersteunen.

Voor dit project is een co-creatieteam samengesteld van drie onderwijsprofessionals van drie verschillende basisscholen binnen Zonova en onderzoekers van het TaalLab. Tijdens deze eerste periode van co-creatie was het belangrijkste doel om een handleiding en training te maken voor een aanpak die voldoet aan onderstaande randvoorwaarden:

- De aanpak moet zich primair richten op leerlingen in groep 5 en 6 omdat de waargenomen daling in leesresultaten daar het grootst is.
- De aanpak is gericht op kinderen die onvoldoende kunnen deelnemen aan reguliere lessen door een gebrek aan achtergrondkennis en/of woordenschat. In gesprekken met leraren kwam naar voren dat een gebrek aan achtergrondkennis en een beperkte woordenschat bij de populatie op de scholen in Amsterdam Zuidoost een van de meest voorkomende oorzaken voor tegenvallende leesresultaten is.
- De aanpak moet methode-overstijgend zijn en kunnen worden toegepast op alle scholen, ongeacht de begrijpend leesmethode die zij hanteren.
- Bij voorkeur gaat het om een aanpak waar met kleine groepjes leerlingen intensief wordt gewerkt.
- De aanpak is evidence-informed en gebaseerd op wetenschappelijke kennis over effectiviteit van leesaanpakken.
- In een pilotstudie wordt onderzocht of de aanpak de gewenste resultaten oplevert.

Het verdere co-creatieproces heeft geleid tot het samenstellen van een handleiding en training om leerkrachten te leren om pre-teaching in het begrijpend leesonderwijs op effectieve wijze toe te passen. Pre-teaching is een aanpak waarbij leerlingen die tijdens de klassikale les niet goed kunnen meekomen, voorafgaand aan de les uit de klas gehaald worden voor een pre-teachingsessie. Tijdens deze sessie worden zij in kleine groepjes voorbereid op het onderwerp dat tijdens de klassikale les centraal zal staan door middel van gesprekken, korte video's en teksten en het introduceren van woorden die cruciaal zijn om de tekst tijdens de klassikale les te begrijpen. Het doel van pre-teaching is om leerlingen handvatten te geven om tijdens de reguliere les goed mee te kunnen doen. Door onderwerpen voor te bespreken en de belangrijkste concepten of woorden van tevoren te introduceren, zijn leerlingen beter voorbereid om het materiaal te begrijpen en mee te doen in de les wanneer het onderwerp wordt geïntroduceerd in de klas.

De pre-teaching methode wordt uitgetest in een pilot. Deze pilot heeft twee hoofddoelen:

3. De haalbaarheid van de pre-teaching methode in kaart brengen (procesevaluatie)
Lukt het leerkrachten om pre-teaching te implementeren zoals dat uitgedacht is door het co-creatieteam. Tegen welke knelpunten lopen zij aan? En welke

aanpassingen doen zij wellicht aan het programma? Dit deel van het onderzoek biedt input voor doorontwikkeling van de pre-teaching aanpak.

4. Het achterhalen van eerste aanwijzingen voor effectiviteit (effectiviteitsonderzoek)

Zien we aanwijzingen dat kinderen die deelnemen aan pre-teaching hun toetsscores begrijpend lezen, leesmotivatie en zelfvertrouwen in lezen verhogen?

2. Onderzoeksopzet

2.1 Beschrijving onderzoek

2.1.1 Hoofd- en deelvragen

Hoofdvraag 1 (procesevaluatie): In hoeverre lukt het leerkrachten om pre-teaching te implementeren zoals dat uitgedacht is door het co-creatieteam?

Deelvragen:

8. Hoe hebben de onderwijsprofessionals het uitvoeren van de pre-teachingsessies ervaren?
9. In hoeverre hebben onderwijsprofessionals het idee dat leerlingen baat hadden bij de pre-teachingsessies?
10. Welke knelpunten ervaren onderwijsprofessionals bij de uitvoering van de pre-teachingsaanpak?
11. In hoeverre bood de training voldoende voorbereiding op de uitvoering van de pre-teachingsaanpak?
12. Is de selectie van leerlingen voor de pre-teachingsessie goed verlopen?
13. In hoeverre hebben onderwijsprofessionals dingen aangepast bij het uitvoeren van pre-teachingsaanpak ten opzichte van de handleiding en training?
14. In hoeverre zijn er aanpassingen nodig in de pre-teachingsaanpak om de uitvoerbaarheid te garanderen (zonder de effectiviteit in gevaar te brengen)?

Hoofdvraag 2 (effectiviteitsonderzoek): In hoeverre ervaren leerlingen die deelnemen aan pre-teaching een groei in begrijpend leesscores, leesmotivatie en zelfvertrouwen in lezen?

Deelvragen

3. In hoeverre is er sprake van een trendbreuk in begrijpend leesscores bij leerlingen die deelnemen aan pre-teaching?
4. In hoeverre ervaren leerlingen die pre-teaching krijgen een grotere groei door tussen de voor- en nameting in begrijpend leesscores, leesmotivatie en zelfvertrouwen in lezen dan klasgenoten die geen pre-teaching ontvangen (i.e. in hoeverre worden de verschillen binnen de klas kleiner)?

2.1.2 Onderzoeksdesign

Dit onderzoek is een kleinschalige pilot. 5 tot 10 onderwijsprofessionals zullen in februari/maart 2024 de training voor pre-teaching volgen en de geleerde stof vervolgens in de praktijk brengen in hun klas. Er wordt een voor- en nameting uitgevoerd om het niveau van leerlingen voor- en na een periode van pre-teaching te onderzoeken. Dit gebeurt door middel van vragenlijsten en het ophalen van toetsgegevens uit het leerlingvolgsysteem.

Daarnaast worden er gegevens over leerkrachten en de uitvoering van pre-teachingsessies verzameld die relevant zijn voor de procesevaluatie (zie beschrijving dataverzameling).

2.1.3 Dataverzameling

De volgende gegevens worden tijdens de pilot verzameld:

7. LVS-gegevens

Wat? Midden- en eindtoets van de begrijpend leestoetsen die zijn opgeslagen in de LVS-systemen (vanaf groep 4).

Hoe? Scholen exporteren data voor onderzoek met naam en geboortedatum om koppeling van gegevens mogelijk te maken

8. Vragenlijst leerlingen

Wat? Vragen over motivatie en zelfvertrouwen in leesvaardigheid. Twee opties: IMI-vragenlijsten of vragen zoals gebruikt bij PEIL-onderzoeken
Aanvullend gender, groep (i.e., leerjaar), naam en geboortedatum

Hoe? Onderzoekers komen twee keer naar de klas om het invullen van de vragenlijst te begeleiden. Leerlingen vullen vragenlijst digitaal in (via Qualtrics).

9. Vragenlijst leerkrachten

Wat? Jaren werkervaring, leeftijd, gender, ervaring met pre-teaching, afnamemoment M- en E-toets, school, groep (i.e., leerjaar)

Hoe? Vragenlijst wordt digitaal afgenomen voorafgaand aan de interventie via Qualtrics.

10. Logboek

Wat? Wekelijks logboek waarin onderwijsprofessional bijhoudt hoe de pre-teaching wordt uitgevoerd. Daarnaast vragen we onderwijsprofessionals bij te houden welke leerlingen hebben deelgenomen aan de pre-teaching.

Hoe? Online

11. Lesobservatie

Wat? Bij iedere leerkracht wordt 1 pre-teachingsessie geobserveerd door een van de trainers/onderzoekers. Tijdens de sessie wordt genoteerd hoe de pre-teaching wordt uitgevoerd. Er worden geen gegevens over individuele leerlingen genoteerd. Daarnaast vragen we leerkrachten om audio-opnames te maken van 3 pre-teachingsessies.

Hoe? Trainers of onderzoekers gebruiken gestandaardiseerd scoreformulier om bij te houden welke elementen van pre-teaching wel en niet worden uitgevoerd en wat de kwaliteit van de bijeenkomst is. De audio-opnames worden getranscribeerd en gecodeerd op het gebruik van pre-teaching elementen.

12. Focusgroep onderwijsprofessionals

Wat? Onderwijsprofessionals delen in een focusgroep hun ervaringen met pre-teaching.

Hoe? Eén of twee groepsbijeenkomsten van 1,5 uur (afhankelijk van het aantal deelnemende leerkrachten) onder leiding van een onderzoeker. Om te zorgen dat de belangrijkste thema's aan bod komen maakt de onderzoeker gebruik van een

vooraf opgestelde semi-gestructureerde discussiegids. Een tweede onderzoeker is aanwezig om te notuleren. De groepsgesprekken worden opgenomen (audio) en getranscribeerd.

Alles bij elkaar levert de dataverzameling twee datasets op die op groeps-/leerkrachtniveau aan elkaar gekoppeld kunnen worden. De eerste dataset bevat gepseudonimiseerde leerlinggegevens samengesteld en aangeleverd door de leerkracht. Hierin zijn de LVS-gegevens en de vragenlijsten van leerlingen opgenomen. De tweede dataset bevat gegevens op leerkracht/groepsniveau. Hierin zijn het logboek, de vragenlijst voor leerkrachten en de lesobservatie samengebracht. Op basis van groep en school kunnen de gegevens aan elkaar gekoppeld worden.

2.1.4 Werving deelnemers

Scholen worden in eerste instantie actief geworven binnen eigen netwerken van projectteamleden. Indien dit onvoldoende respons oplevert, zullen we actief gaan werven op basis van onderstaande selectiecriteria. Wanneer een school geïnteresseerd is in deelname, dan:

- h. melden zij zich aan bij ofwel Derk Bransen, ofwel via de Eventbrite aanmeldingswebsite;
- i. volgt er een eerste screening, waarbij enkele selectiecriteria getoetst worden (Eventbrite/of per mail, afhankelijk van manier van aanmelden):
 - i. geïnteresseerde is docent in groep 5, 6 of 7
 - ii. op een school in Amsterdam Zuid-Oost,
 - iii. de school maakt gebruik van CITO
 - iv. aanwezigheid van een onderwijsondersteuner.

Geïnteresseerden die aan deze criteria voldoen worden uitgenodigd voor een intakegesprek. Geïnteresseerden die niet aan deze criteria voldoen ontvangen een afwijzing (per mail of telefoon)

- j. Intakegesprek (wanneer aan selectiecriteria is voldaan): de co-creatiemanager voert dit gesprek om het project toe te lichten en uit te leggen wat er verwacht wordt bij deelname. In dit gesprek worden eveneens overwegingen tot deelname uitgevraagd en de mate waarin en manier waarop er eventueel al sprake is van ervaring met pre-teaching.
- k. Wanneer besloten wordt tot deelname, wordt er contact gelegd (ofwel door docent, ofwel door co-creatiemanager) met de schoolleider om de organisatie en planning van deelname te bespreken.
- l. Toestemmingsformulieren van de leerkracht worden ondertekend voor aanvang van de eerste training.
- m. Toestemmingsformulieren voor het gebruik van de gegevens van de leerlingen worden door de ouders ondertekend. Hiervoor wordt een informatiebrochure opgesteld die verstuurd wordt aan ouders van alle kinderen in de klas. Om dit in goede banen te leiden, zullen leerkrachten de ouders persoonlijk benaderen tijdens ouderbijeenkomst(en) en/of 10-minutengesprekken.
- n. Als beloning voor deelname ontvangt de klas een voorleesboek.

2.1.5 Analyse

Voor de analyse van begrijpend leestoetsen wordt gebruikgemaakt van een difference-in-differences analyse. De begrijpend leesresultaten van leerlingen die deelnemen aan pre-teaching worden vergeleken met hun eigen begrijpend leesscores uit het verleden. Daarnaast worden de resultaten van leerlingen die deelnemen aan de pre-teachingsessies vergeleken met klasgenoten die niet deelnemen aan de pre-teachingsessies. Voor leesmotivatie en zelfvertrouwen in lezen zijn we niet in staat een langere trend te analyseren maar berusten de analyses enkel op een voor- en nameting.

De lesobservaties, het logboek en de inzichten uit de focusgroep(en) worden gebruikt om in kaart te brengen in hoeverre het leerkrachten is gelukt om de pre-teachingsessies volgens plan uit te voeren en welke aanpassingen in de toekomst mogelijk nog nodig zijn. De gegevens van deze databronnen worden samengevat in een verslag.

2.3 5D-fases

2.3.1 In welke fase bevindt het project zich?

Het onderzoek bevindt zich in op dit moment in de design-fase. Het co-creatieteam is bezig om de handleiding af te ronden en de training vorm te geven. Ook de pilot is nog onderdeel van de designfase, waarin we kijken of het ontwerp tot nu toe uitvoerbaar is en de gewenste resultaten behaalt. Op basis van de bevindingen kan het ontwerp worden bijgesteld.

2.3.2 Hoe heeft het project eerdere 5D fases doorlopen?

Zie voor een uitgebreide beschrijving Hoofdstuk 3 over co-creatie.

Detect: Zonova had het probleem van dalende begripend leesresultaten gedetecteerd in groep 5 t/m 7 (LVS gegevens; onderzoekers meegekeken). Er is een relatief grote groep leerlingen waarbij het technisch lezen op peil is maar begripend lezen achterblijft.

Diagnose: Er is overtuiging dat er een bredere hervorming nodig is van het leesonderwijs, en die is ook gaande. Maar er is behoefte aan een hulpmiddel dat op alle scholen direct ingezet kan worden, ongeacht de leesmethode die ze hanteren. In gesprekken met leerkrachten is vastgesteld dat het probleem voor veel leerlingen waarschijnlijk ligt bij gebrek aan achtergrondkennis en woordenschat.

2.3.2 Vooruitblik volgende 5D fase

De volgende fase is *Determine*. De uitkomsten van de pilotstudie geven zicht op of we terug moeten naar de Design fase (doorontwikkeling van de interventie) of dat we het project grootschaliger kunnen onderzoeken (determine).

3. Co-creatie

3.1 Overkoepelend doel

Co-creatie focust zich in algemene zin op het gezamenlijk ontwikkelen van evidence-informed aanpakken, waarbij het belang van input vanuit verschillende actoren in de samenwerking onderstreept wordt. Omdat co-creatie als middel wordt ingezet in het behalen van complexe doelen, zoals de ontwikkeling van effectieve onderwijsinterventies, is het belangrijk dat er zorg voor gedragen wordt dat de perspectieven van alle betrokkenen in het project worden meegenomen. Er wordt gestreefd naar gelijkwaardige samenwerking om de collectieve doelen binnen dit project na te jagen en te behalen. Co-creatie leunt derhalve sterk op samenwerkingsprocessen, waarbij de insteek is om deze samenwerking duurzaam in te richten en te ontwikkelen. Binnen co-creatie- en samenwerkingsprocessen is het van belang dat bij deelnemers in de samenwerking sprake moet zijn van gedeeld belang en moet de meerwaarde van de samenwerking voor het project expliciteren en omarmen (Jonk et al., 2017). Dit houdt derhalve in dat er voldoende en terugkerende aandacht is voor het opstellen van gezamenlijke doelen, voor het evalueren van het najagen van deze doelen, en voor de evaluatie van de samenwerkingsprocessen. Dit evalueren gebeurt met alle actoren in het project. Specifiek voor dit project is er sprake van 3 fasen, waarin co-creatie en samenwerkingsprocessen zijn afgestemd binnen het projectteam. Deze fasen zijn achtereenvolgens doorlopen.

Afhankelijk van de fase zijn er drie verschillende doelen:

1. De keuze voor een aanpak (januari/februari 2023)
2. Het uitwerken van de aanpak (maart-juni 2023)
3. Ontwikkeling training (september 2023 – januari 2023)

3.2 Co-creatie methode

Binnen dit project wordt niet expliciet gekozen voor een specifieke methode voor co-creatie. In plaats daarvan worden de samenwerkings- en co-creatieprocessen via voortdurende dialoog vormgegeven en aangepast.

3.2.1 Beschrijving aanpak

De keuze voor een aanpak (januari/februari 2023)

De keuze voor een aanpak is gemaakt tijdens de eerste twee bijeenkomsten (25 januari en 15 februari 2023). Hierin hebben een aantal opties op tafel gelegen met als belangrijkste pre-teaching en intensieve vormen van tutoring. Een ouderbetrokkenheidsprogramma en vormen van samenwerkend leren zijn andere opties die besproken zijn. Tijdens deze bijeenkomsten is bovendien veel gesproken over het belang van een bredere hervorming in het begrijpend leesonderwijs, bijvoorbeeld thematisch werken en het leesonderwijs integreren in andere schoolvakken. Deze gesprekken waren nodig om duidelijk te krijgen hoe dit project zich verhoudt tot deze bredere hervorming. We zijn overeengekomen dat in de training kennis over de noodzaak van een bredere hervorming moet worden opgenomen. Daarnaast kan een project als dit helpen om leerkrachten tijdens deze transitieperiode handvatten te geven om leerlingen per direct extra ondersteuning te bieden. In februari 2023 is daarom besloten om een training voor pre-teaching uit te werken.

Het uitwerken van de aanpak (maart-juni 2023)

In het voorjaar is het projectteam aan de slag gegaan om een pre-teaching programma verder uit te werken. Hiertoe is wetenschappelijke literatuur verzameld en zijn goede voorbeelden bijeengebracht. Alle projectleden (uit wetenschap en onderwijspraktijk) hebben literatuur en voorbeelden meegenomen naar de bijeenkomsten. Tijdens de bijeenkomst in maart (27 maart 2023) zijn verschillende werkvormen doorgenomen op haalbaarheid en wetenschappelijk bewijs. Voorbeelden zijn het toepassen van herhalend lezen, verschillende vormen van woordenschatonderwijs en het gebruik van advanced organizers (e.g., woordwebben). In de vervolgbijeenkomsten in mei en juni is de opzet van de aanpak op basis van de geselecteerde bouwblokken verder gespecificeerd (22 mei 2023) en de randvoorwaarden uitgewerkt (14 juni 2023). Bij randvoorwaarden kan gedacht worden aan vraagstukken zoals, hoe selecteer je leerlingen voor pre-teaching? Wie voert het programma uit? En, hoeveel leerlingen zitten er in een groepje?

Ontwikkeling training (september 2023 – januari 2023)

In het najaar van 2023 staan bijeenkomsten gepland om de training voor leerkrachten uit te werken. Tijdens de bijeenkomsten wordt gewerkt aan het uitwerken van de trainingen, zoals het schrijven van een programma, het definiëren van trainingsdoelen en het maken van slides. Daarnaast zal er onder leiding van Expertis een train-de-trainerbijeenkomst plaatsvinden waarin het projectteam tips ontvangt voor het geven van een training en feedback krijgt op de opzet van de training.

Tijdens deze periode zal ook de werving plaatsvinden van deelnemers aan de training.

3.2.2 Werkwijze

De werkwijze bijeenkomst bestond grofweg uit drie delen. In het eerste deel van de bijeenkomst gaven projectleden een korte update van hun werkzaamheden sinds de vorige bijeenkomst en werd vooruitgeblikt op de agenda van de huidige bijeenkomst. Vervolgens volgt een inhoudelijk middendeel. In sommige gevallen hebben alle projectleden literatuur en/of praktijkervaring verzameld en wordt die gedeeld en samengevoegd tijdens de bijeenkomst. In andere gevallen werd bijvoorbeeld stap voor stap uitgedacht hoe de handleiding voor de aanpak ingevuld moet worden. Een derde optie is dat er gezamenlijk feedback wordt gegeven op een geschreven tekst (bijvoorbeeld in de handleiding). In het derde en afsluitende deel wordt vooruitgeblikt naar een volgende bijeenkomst. Wat is de volgende stap? En welke voorbereiding is voor de tijd nodig?

Een belangrijk onderdeel van de werkwijze is om regelmatige momenten van evaluatie in te bouwen om de gezamenlijke doelen, de plannen, en de haalbaarheid ervan te evalueren en indien noodzakelijk, aan te passen. Deze evaluatiemomenten zullen 12 wekelijks ingepland worden, of, wanneer leden van het projectteam daar behoefte aan hebben, vaker.

3.3.3 Beoogde uitkomst

Met deze organisatie van de samenwerkings- en co-creatieprocessen wordt beoogd te bewaken dat de perspectieven van alle deelnemers in het project op een gelijkwaardige wijze worden meegenomen en meegewogen in de beslissingen ten behoeve van dit project. Deze beslissingen worden derhalve in gezamenlijkheid genomen. Door de integratie van alle perspectieven in beslisprocessen wordt er zorg voor gedragen dat de keuzes die worden gemaakt weloverwogen zijn, ingebed liggen in of voortvloeien uit wetenschappelijke inzichten, en relevant en haalbaar zijn binnen de beroepspraktijk.

3.3.4 Organisatie

Het projectteam bestaat uit zeven leden: Marga Jongsma (Intern begeleider, Klaverblad), Lieke Roos (Taalcoördinator en leerkracht groep 3, OBS De Brink), Sheila van den Berg (Trekker van het Taalteam en leerkracht van groep 8, De Tamboerijn) Suzanne de Leeuw (projectleider en onderzoeker TaalLab), Suze van Capelleveen (junior onderzoeker TaalLab), Geertje van Bergen (onderzoeker TaalLab) en Derk Bransen (Co-creatie Manager Education Lab NL). De onderzoekers in het projectteam zijn verantwoordelijk voor de organisatie van de samenwerking met leerkrachten en het zinvol en accuraat inbedden van onderzoek, onderzoeksresultaten, onderzoeksopzet in het project. De Co-creatie Manager is verantwoordelijk voor het begeleiden, ondersteunen en coördineren van samenwerkingsprocessen binnen dit project. Voor dit project is de co-creatie manager pas ingeroepen vanaf het najaar 2023. Hierdoor ligt de focus van de co-creatie manager binnen dit project op de samenwerking met scholen binnen de pilot. Voor de eerste co-creatiefase waren de onderzoekers verantwoordelijk. Onderwijsprofessionals zijn verantwoordelijk voor het voorzien van input van praktijkkennis en kennis over de implementatiepraktijk. Gezamenlijk is het projectteam verantwoordelijk voor de uitvoering van het project.

3.3.5 Plan voor communicatie

Met het oog op het opzetten en onderhouden van duurzame samenwerkingsconstructies is het van belang dat resultaten vanuit het project worden gedissemineerd waar mogelijk (Jonk et al., 2017). Dit houdt in dat ervaringen en resultaten regelmatig gedeeld worden. In samenwerking met communicatieadviseurs en -medewerkers zal een plan gemaakt worden ter verspreiding van resultaten, ervaringen en perspectieven.

